

บทที่ ๔

ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ในชาติภฏฐกถากับมนุษย์

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์กับมนุษย์ที่ปรากฏในชาติภฏฐกถา

แต่งงานอยู่กับมนุษย์ สัตว์ในชาติภฏฐกถาที่แต่งงานอยู่กับมนุษย์ มีดังนี้

นาค มีปรากฏอยู่ในชรูปุตตชาคก^๑ และภฏฐิตตชาคก^๒ ดังนี้

ชรูปุตตชาคก : ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ในครั้งนั้นพระเจ้าเสนกะเสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสี พระองค์ได้ทรงช่วยเหลือ งูตัวหนึ่งให้รอดพ้นจากการทุบตีของเด็ก ๆ ซึ่งความจริงงูตัวนั้นคือพญานาคขึ้นมาหาอาหาร บนโลกมนุษย์ พญานาคสำนักในมฤคคณของพระเจ้าเสนกะ จึงส่งนางนาคมาฉวยวิกา มาถวาย แก่พระเจ้าเสนกะ^๓

ภฏฐิตตชาคก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานาคชื่อ ภฏฐิตตะ ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะถือกำเนิดขึ้น พระเจ้าพรหมทัตได้เสวยราชสมบัติอยู่ใน เมืองพาราณสี พระองค์ทรงระแวงว่าพระราชโอรสจะแย่งชิงราชสมบัติ จึงรับสั่งให้ พระราชโอรสออกจากเมืองจนกว่าพระองค์จะเสด็จสวรรคตจึงค่อยกลับมาครองเมืองแทน

^๑ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ชาติภฏฐกถา, ภาค ๕, หน้า ๖๕ - ๗๒.

^๒ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ชาติภฏฐกถา, ภาค ๑๐, หน้า ๑ - ๕๓.

^๓ ภูวียนิพนธ์, หน้า ๓๕.

พระราชโอรสเดินทางออกจากพระนครจนถึงแม่น้ำยมนา สร้างบรรณศาลาขึ้น
หลังหนึ่งเป็นที่อาศัยอยู่ ณ ที่นั้น ในครั้งนั้นมีนางนาคคนหนึ่งออกจากราศีพิภพขึ้นมาเที่ยว
บนโลกมนุษย์ เทียวไปจนถึงบรรณศาลาของพระราชโอรส พระราชโอรสเห็นนางนาค
มาววิกา มีรูปงามก็รักใคร่ชอบพอ ครั้นต่อมาก็แต่งงานอยู่กินกันฉันสามีภรรยา^๑

ครุฑ อยู่ร่วมกับพระนางกาคาคิ และพระนางสุสันธิ พระมเหสีของพระเจ้ากรุงพาราณสี
มีปรากฏอยู่ในกาคาคิชาตก^๒ และสุสันธิชาตก^๓ ดังนี้

กาคาคิชาตก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ากรุง
พาราณสี พระอัครมเหสีทรงพระนามว่ากาคาคิ พระนางกาคาคิทรงมีพระสิริโฉมงดงาม
ราวกับเทพอัปสร ในครั้งนั้นมีพญาครุฑคนหนึ่งแปลงตนเป็นมนุษย์ ไปเล่นสกากับพระเจ้า
กรุงพาราณสี เมื่อเห็นพระนางกาคาคิ พญาครุฑก็มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่จึงลักพาพระนางไป
ยังวิมานฉิมพลี ซึ่งเป็นที่อยู่ของคนและโค้วรวมอภิรมย์กับพระนางในวิมานฉิมพลีนั้น

ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสีเมื่อไม่เห็นพระนางกาคาคิ ก็รับสั่งให้คนธรรพ์ชื่อ
นัญญุเวระไปสืบหาพระมเหสีของพระองค์ นัญญุเวระสงสัยว่ามาดแพน্থ่มที่มาเล่นสกา
กับพระราชานั้นจะเป็นผู้ลักพาพระนางไป จึงตามไปแอบดูอยู่ที่ป่าตะไคร้น้ำ^๔ ในสระ
แห่งหนึ่งก็รู้ว่ามาดแพน্থ่มนั้นเป็นพญาครุฑ นัญญุเวระจึงแอบเข้าไปซ่อนอยู่ในระหว่างปีกของ
พญาครุฑ ครั้นไปถึงที่อยู่ของพญาครุฑ นัญญุเวระก็ออกมาจากระหว่างปีกของพญาครุฑ
ร่วมอภิรมย์อยู่กับพระนางกาคาคิ จากนั้นก็แอบเข้าไปซ่อนอยู่ในระหว่างปีกของพญาครุฑ
กลับสู่เมืองพาราณสี

^๑ ติวียนนิพนธ์, หน้า ๕๐.

^๒ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ชาตกัฏฐกถา, ภาค ๔, หน้า ๓๓๕ - ๓๔๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๒ - ๔๖๖.

^๔ เอรกวาน

ขณะที่พญาครุฑเล่นสกาอยู่กับพระราชานั้น นักฎเวระก็ขับเพลงเกี่ยวกับเรื่อง
ที่ตนได้มีโอกาสไปยังวิมานนิมพลี และได้ร่วมอภิรมย์กับพระนางกาคาติ พญาครุฑได้ฟัง
เช่นนั้นก็สงสัยจึงถามนักฎเวระว่าไปถึงวิมานนิมพลีได้อย่างไร นักฎเวระตอบว่าขึ้นไป
กับพญาครุฑ พญาครุฑได้ฟังเช่นนั้นก็ละอาบใจ จึงนำพระนางกาคาติมาถวายคืนแก่
พระเจ้ากรุงพาราณสี ตั้งแต่นั้นมาพญาครุฑก็ไม่มาเล่นสกากับพระราชาก็เลย

สุสันธิชาคก^๑ : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาครุฑ อาศัย
อยู่บนเกาะขนาด ชื่อเกาะเสรุมา^๒ ในครั้งนั้นพระเจ้าคัมพรราชเสวยราชสมบัติอยู่ในเมือง
พาราณสี มีพระมเหสีทรงพระนามว่าสุสันธิ พระนางสุสันธิทรงมีพระสิริโฉมงดงามยิ่ง
พญาครุฑมักจะออกจากสุบรรณพิภพไปเล่นสกากับพระราชานเสมอ โดยแปลงตนเป็น
มาณพหนุ่ม เมื่อพระนางสุสันธิทอดพระเนตรเห็นมาณพก็มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ ฝ่ายพญาครุฑ
ครั้นเห็นพระนางก็มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่เช่นกัน จึงบันดาลให้เกิดพายุมีครึ้มขึ้นในพระนคร
แล้วอุ้มพระนางสุสันธิหนีออกจากเมืองพาราณสีไปสู่เกาะเสรุมาอันเป็นที่อยู่ของตน เมื่อ
ร่วมอภิรมย์กับพระนางแล้วพญาครุฑก็ไปเล่นสกากับพระราชานอีก

พระเจ้ากรุงพาราณสีนั้นไม่ทรงทราบว่า พระมเหสีสุสันธิเสด็จไปอยู่ ณ ที่ใด
จึงรับสั่งให้คนธรรพที่ชื่ออัคคะไปติดตามหาพระนางให้พบ คนธรรพได้ออกค้นหาทั่วไป
จนถึงท่าเรือแห่งหนึ่งชื่อภารุกัจฉะ เวลานั้นพวกพ่อค้าชาวภารุกัจฉะกำลังเตรียมจะออก
เรือไปยังสุวรรณภูมิ คนธรรพจึงขออาศัยเรือไปถวาย

ขณะเดินทางอยู่กลางมหาสมุทรนั้น เรือของพ่อค้าอัปปางคนธรรพนอนบนแผ่น
กระดาน ลอยตามน้ำไปจนถึงเกาะเสรุมา ขณะนั้นพระนางสุสันธิลงจากวิมานมาเดินเล่น
อยู่ชายฝั่ง ทอดพระเนตรเห็นคนธรรพก็จำได้ จึงพาไปยังวิมานอันเป็นที่ประทับของพระนาง

^๑ฉบับของ P.T.S. เป็น สุสุโสสนธิชาคก

^๒นาคทีโป เสรุมาทีโป นาม

เมื่อพญาครุฑกลับมาพระนางก็ชวนคนธรรพ์ไว้ ครั้นพญาครุฑไปแล้วก็ร่วมอภิรมย์กับคนธรรพ์ ปฏิบัติอยู่เช่นนี้เป็นเวลาเดือนครึ่ง^๑ ก็มีพ่อค้าชาวเมืองพาราณสีเดินเรือมาถึงเกาะนี้ คนธรรพ์จึงขอโดยสารเรือกลับสู่เมืองพาราณสี จากนั้นก็เข้าเฝ้าพระเจ้าคัมภีราชซึ่งเป็นเวลาที่พระองค์ทรงเล่นสกาอยู่กับพญาครุฑพอดี

คนธรรพ์ได้ขับเพลงถวายพระเจ้ากรุงพาราณสีเกี่ยวกับเรื่องที่คุณเดินทางไปพบพระนางสุสันธิยังเกาะเสรุมาะ พญาครุฑได้ฟังจึงถามคนธรรพ์ว่าท่านข้ามมหาสมุทรไปถึงเกาะเสรุมาะได้อย่างไร ท่านมีความผูกพันกับพระนางสุสันธิอย่างไร คนธรรพ์ก็เล่าเรื่องให้ฟังโดยตลอด พญาครุฑได้ฟังเช่นนั้นก็ร้อนใจคิดว่า แม้เราจะอยู่ในสุบรรณพิภพยังไม่อาจรักษานางไว้ได้ จะเกิดประโยชน์อะไรถวายหญิงชาวนั้น เมื่อคิดแล้วดังนี้พญาครุฑก็กลับไปนำพระนางสุสันธิมาถวายคืนแก่พระเจ้ากรุงพาราณสี ตั้งแต่นั้นมาพญาครุฑก็ไม่มาเล่นสกากับพระราชาอีกเลย

มีจิตปฏิบัติรักใคร่มนุษย์

สัตว์ในชาติกัฏฐกถาที่มีจิตปฏิบัติรักใคร่มนุษย์ มีดังนี้

นาค มีความรักใคร่คาบส เข้าไปกอดรัดจนคาบสขุบดม เมื่อคาบสผู้เป็นที่ชายทราบเรื่องก็หาทางช่วยเหลือ หลังจากนั้นพญานาคก็ไม่มาอีกเลย มีปรากฏอยู่ในมณิกัฏฐชาดก^๒ ดังนี้

มณิกัฏฐชาดก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคาบส สร้างบรรณศาลาอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา พระโพธิสัตว์นั้นมัน้องชายคนหนึ่ง ได้บวชเป็นคาบส

^๑ มาสทณมาสจุเจยน

^๒ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ชาติกัฏฐกถา, ภาค ๘, หน้า ๑๘ - ๑๙.

เช่นเดียวกัน วันหนึ่งมีพญานาคคนหนึ่งชื่อมณิกัณฐะ ขึ้นมาจากนาคพิภพ เห็นคางสผู้เป็นน้องก็มีความรักใคร่ชอบพอ จึงเข้าไปกอดรัดคางสนั้นด้วยชนกแล้วแม่พังพานขึ้นเหนือศีรษะ ชั่วครู่ก็กลายเป็นคนออกนมัสการพระคางสแล้วลากลับไป

พญานาคมณิกัณฐะมากอดรัดคางสนั้นอยู่เสมอ จนคางสชบหมอลงเพราะความกลัว เมื่อคางสพี่ชายทราบเรื่องก็บอกอุบายแกแงเองว่า ถ้าพญานาคมาอีกก็ให้ขอแถวมณีที่ประทับอยู่ที่คอของพญานาคนั้น คางสนองชายรับว่าจะทำตาม ครั้นพญานาคมาที่บรรณศาลาอีก คางสก็เอ่ยปากขอแถวมณีที่ประทับคอ พญานาคไม่พอใจจึงรีบกลับไป รุ่งขึ้นวันที่สองวันที่สาม คางสก็ขออีก พญานาคจึงกล่าวว่าเราได้รับโภชนาหารเป็นอันมากก็เพราะแถวมณีนี้ เราไม่อาจให้ท่านได้ ท่านก็ยังขอมูร่าไป ตั้งแต่บัดนี้เราจะไม่มาหาท่านอีกแล้ว เมื่อกล่าวเช่นนั้นแล้วพญานาคก็จากไป และไม่กลับมายังบรรณศาลาอีกเลย

คางสพี่ชายจึงสอนน้องว่า เมื่อรู้ว่าสิ่งใดเป็นที่รักของผู้อื่น ก็จงอย่าขอสิ่งนั้น เพราะการขอในสิ่งที่ไม่ควรขอ ย่อมเป็นที่ไม่พอใจแก่ผู้ที่จะให้

เนื้อทราย เกี่ยวกินหญ้าที่ปนกับน้ำเชื้อในสถานที่บัสสวาระของฤๅษี ทำให้มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ฤๅษีจนนางเนื้อตั้งครรภ์ มีปรากฏอยู่ในอิลัมพุสาชาคก* ดังนี้

อิลัมพุสาชาคก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤๅษี อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ ในครั้งนั้นมีเนื้อทรายตัวหนึ่งมาค้ำน้ำและกินหญ้าที่ปนกับน้ำเชื้อในสถานที่บัสสวาระของฤๅษี นางเนื้อก็มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ฤๅษีจนตั้งครรภ์ ต่อมานางเนื้อก็คลอดบุตรเป็นมนุษย์ ฤๅษีก็เลี้ยงทารกนั้นไว้ด้วยความรักใคร่ ตั้งชื่อว่าอสิสิงคกุมาร

เมื่ออิสสิสิงคะโคขึ้นฤๅษีก็ให้บวชแล้วพาไปสู่นารวัน^๑ สอนว่าสตรีที่มีลักษณะเหมือน
คอกไม้เหล่านี้ จะทำให้ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจถึงความพินาศ เจ้าไม่ควรตกอยู่ในอำนาจของ
สตรีเหล่านั้น ในกาลต่อมาฤๅษีก็ตายและได้ไปเกิดยังพรหมโลก

ฝ่ายอิสสิสิงคะคาบสบำเพ็ญภาวนาจนมีตบะแก่กล้า ทำให้พิภพของท้าวสักกะหวั่น
ไหว ท้าวสักกะโคจรมาดูฤๅษีทราบบเหตุนั้นจึงส่งนางอัปสรคนหนึ่งชื่ออลัมพูสา ไปทำลายตบะ
ของคาบสนั้น เมื่ออิสสิสิงคะคาบสเห็นนางอัปสรมายั่วยวนก็ลืมคำสอนของบิคา ครั้นถูกนาง
สรวมกอดอิสสิสิงคะคาบสก็ละพรหมจรรย์ ตบะถูกทำลายสิ้น นำความขึ้นชมมาสู่นางอัปสร
และท้าวสักกะ เมื่อรู้ว่าคิดของคนพินาศแล้ว อิสสิสิงคะคาบสก็เศร้าโศกเสียใจคิดถึงคำสอน
ของบิคา ละกามราคะเริ่มบำเพ็ญภาวนาให้เกิดขึ้นอีก ส่วนนางอลัมพูสาเห็นคาบสบำเพ็ญ-
ภาวนาขึ้นได้อีกก็ตกใจกลัว ขอให้คาบสยกโทษให้ เมื่ออิสสิสิงคะคาบสยกโทษให้แล้ว นางก็
กลับคืนสู่เทวโลก เมื่อท้าวสักกะเหวราชจะประทานพรให้นางอลัมพูสาจึงกราบทูลว่า
"ถ้าพระองค์จะประทานพรให้หม่อมฉันก็ขอย่าให้หม่อมฉันไปเล่าโลมฤๅษีอีกเลย"

อบรมสั่งสอนมนุษย์

สัตว์ในชาติกัฏฐกถาที่อบรมสั่งสอนมนุษย์ มีดังนี้

นกกระทา อบรมสั่งสอนศิลปะให้แก่มาณพहार้อยคน มีปรากฏอยู่ในคิตติรชาคก^๒ ดังนี้

คิตติรชาคก : ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกกระทา อาศัย
อยู่ใกล้บรรณศาลาของอาจารย์ทีศปาโมกข์ ผู้ซึ่งสอนศิลปะแก่มาณพจำนวนहार้อยคน
นกกระทาได้ยินเสียงอาจารย์บอกมนต์แก่มาณพอยู่เป็นประจำก็เรียนไตรเวทได้ทั้งสาม

^๑นารวัน

^๒มหาหมกฏราชวิทยาลัย, ชาติกัฏฐกถา, ภาค ๕, หน้า ๘๑๐ - ๘๑๓.

ครั้นต่อมาอาจารย์ที่สาปโมกข์ถึงแก่กรรมทั้งที่มาณพซึ่งหาร้อยคนยังไม่ทันสำเร็จการศึกษา
นกกะทาร์บอาสาสอนศิลปะแก่พวกมาณพเหล่านั้น๑

นกแขกเต้า สั่งสอนพราหมณ์ให้รู้จักตั้งญูกตเวทีต่อบีคามารคา มีปรากฏอยู่ในสาลิเกทาร์-
ชาคก^๒ ให้โอวาทแก่พระเจ้ากรุงพาราณสี เรื่องพระราชกรณียกิจที่พระราชอาพิงกระทำ
มีปรากฏอยู่ในเศสฤณชาคก^๓ แสดงธรรมเรื่องการคบคนถวายพระเจ้าปัญจาละ มีปรากฏ
ในสัตตคัมภชาคก^๔ และสั่งสอนกัลณทุกะให้รู้จักประมาณตน ไม่ให้ล่วงเกินลูกสาวเศรษฐี
มีปรากฏอยู่ในกัลณทุกชาคก^๕ ใจความสำคัญแต่ละเรื่องมีดังต่อไปนี้

สาลิเกทาร์ชาคก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้า
พาบริวารไปกินข้าวสาละของพราหมณ์ ถูกพราหมณ์จับได้ แต่พอรู้ว่านกแขกเต้าคาบรวงข้าว
ไปฝากบีคามารคา พราหมณ์ก็เลื่อมใสยินดีต่อความกตัญญูทเวทีของพญานก จึงอนุญาตให้
กินข้าวสาละได้ตามความประสงค์ เมื่อนกแขกเต้ากินข้าวอิ่มแล้วได้ให้โอวาทแก่พราหมณ์
ให้พราหมณ์รู้จักตั้งญูกตเวทีต่อบีคามารคา^๖

เศสฤณชาคก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้า
ชื่อตัมพุกะ ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะถือกำเนิดนั้น พระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ใน

^๑ดูวิทยานิพนธ์, หน้า ๒๗.

^๒มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ชาคกัฎฐกถา, ภาค ๒, หน้า ๒๔๔ - ๒๕๗.

^๓มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ชาคกัฎฐกถา, ภาค ๗, หน้า ๓๓๑ - ๓๕๖.

^๔มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ชาคกัฎฐกถา, ภาค ๗, หน้า ๓๗ - ๔๖.

^๕มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ชาคกัฎฐกถา, ภาค ๒, หน้า ๓๓๕ - ๓๓๗.

^๖ดูวิทยานิพนธ์, หน้า ๔๗.

เมืองพาราณสี พระองค์ไม่มีพระราชโอรสและพระราชธิดา วันหนึ่งพระเจ้ากรุงพาราณสีเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ใต้ดอกพระเนตรเห็นรังนกอยู่บนต้นสาละ จึงรับสั่งให้มหาดเล็กขึ้นไปดู ปรากฏว่ามีไข่นกอยู่ในรังนั้นสามฟอง เป็นไข่นกสาละนิกา นกเคาแมว และนกแขกเต้า พระเจ้ากรุงพาราณสีโปรดให้อำมาตย์สามคนรับไข่นกไว้คนละฟองแล้วรับสั่งว่า "นกที่จะเกิดมานี้จะเป็นบุตรของเราพวกท่านช่วยดูให้ดี เมื่อเวลาลูกนกออกจากไข่แล้ว ท่านจงบอกแก่เรา"

ครั้นต่อมาไข่นกเคาแมวแตกก่อนเป็นคิ้ว พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงให้ตั้งชื่อว่า เวสสันดร ไข่นกสาละนิกาแตกออกเป็นคิ้วเมีย ได้ชื่อว่า กุณฑลินี และไข่นกแขกเต้าแตกเป็นฟองสุดท้ายเป็นคิ้วชื่อว่า ชัมพูกะ พระราชารับสั่งให้อำมาตย์เลี้ยงดูนกทั้งสามเหมือนอย่างพระราชกุมาร และมักจะตรัสเรียกนกเหล่านี้ว่า "บุตรของเรา" "ธิดาของเรา" อยู่เสมอ ทำให้บรรดาอำมาตย์พากันนิยมเยาะว่าพระราชาทรงเรียกเกร์จมานว่าเป็นบุตร

เมื่อพระราชาสดับถ้อยคำของบรรดาอำมาตย์ ก็มีพระราชประสงค์จะให้สัตว์ทั้งสามแสดงปัญญาความสามารถให้ปรากฏแก่อำมาตย์เหล่านั้น ลูกนกเคาแมวได้แสดงธรรมเรื่องพระราชกรณียกิจที่พระราชบิดาทำคือไม่ตรัสมุสา ไม่กริ้ว และงดความสนุกสนาน ลูกนกสาละนิกาแสดงธรรมถวายพระราชบิดาว่า พระราชกรณียกิจที่พระราชบิดาทำคือ แสวงหาทรัพย์สมบัติและรู้จักรักษาทรัพย์สมบัตินั้น ส่วนลูกนกแขกเต้าแสดงธรรมถวายพระราชบิดาว่า กำลังในมนุษย์นั้นมีห้าอย่างคือ กำลังแขน กำลังทรัพย์ กำลังอำมาตย์ กำลังชาติตระกูล และกำลังปัญญา กำลังที่ได้ชื่อว่าเยี่ยมกว่ากำลังทั้งหลายคือกำลังปัญญา จากนั้นลูกนกแขกเต้าได้แสดงโอวาทให้พระราชบิดาฟังอยู่ในทศพิธราชธรรม เมื่อพระราชบิดาและชนทั้งหลายได้ฟังธรรมคำสอนของนกทั้งสาม ก็มีความชื่นชมเลื่อมใสตั้งมั่นอยู่ในโอวาททุกประการ

สถิติคุณพวากถ : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้าชื่อปูปณะ อาศัยอยู่กับภรรยาอยู่คนทางทิศใต้ของภูเขาลูกหนึ่ง มีนกแขกเต้าอีกตัวหนึ่ง

ชื่อสัตติกุมพะ อาศัยอยู่กับโจรहारอยคนทางทิศเหนือของภูเขานั้น นกแขกเต้าสองตัวนี้เป็นพี่น้องท้องเดียวกัน แต่เนื่องจากถูกลมพัดตกจากต้นจึงต้องแยกจากกัน

วันหนึ่งพระเจ้าปัญจาละเสด็จไปล่าเนื้อในป่า ได้หยุดประทับที่ลำธารแห่งหนึ่งใกล้ที่อยู่ของโจรहारอย นกแขกเต้าที่อยู่กับโจรบินมาเห็นพระราชาวรรทมอยู่ ก็คิดจะฆ่าเพื่อแย่งชิงเอาเครื่องประดับ นกแขกเต้าจึงไปชวนพ่อกวีให้ออกไปฆ่าพระราชามือพ่อกวีออกไปดูเห็นว่าเป็นพระราชา ก็คิดว่าคนนกแขกเต้าว่า ไม่รู้จักพระบรมเกศานุภาพของพระเจ้าแผ่นดิน แต่คนนกแขกเต้าก็ยังยืนยันจะฆ่าพระราชาก็ให้พระเจ้าปัญจาละทรงคืนบรรทมไค้สลับเสียงนกแขกเต้าเจรจากับพ่อกวี ก็ทรงทราบว่าพระองค์อยู่ในอันตราย จึงรับสั่งให้นายสารดีเทียบรถแล้วเสด็จหนีไปจากที่นั้น นกแขกเต้าก็บินตามไปร้องเรียกโจรให้มาฆ่าพระราชาก็ได้

พระเจ้าปัญจาละเสด็จไปถึงอาศรมของฤๅษี นกแขกเต้าที่อยู่กับฤๅษีออกมาต้อนรับ กราบทูลพระราชาวา ขณะนี้ฤๅษีทั้งหลายพากันไปหาผลไม้ ถ้าพระองค์ประสงค์จะเสวยผลไม้ชนิดใดที่มีอยู่ในอาศรมก็โปรดเลือกเสวยตามสบายเถิด พระเจ้าปัญจาละไค้สลับคำเชื้อเชิญของนกแขกเต้าก็ตรัสชมว่าเป็นนกที่ดี ส่วนนกแขกเต้าที่อยู่กับโจรนั้นเป็นนกที่ชั่วช้าเลวทราม นกแขกเต้าจึงกราบทูลว่าคนกับนกแขกเต้าที่อยู่บ้านโจรนั้นเป็นพี่น้องท้องเดียวกัน แต่นกแขกเต้าที่อยู่บ้านโจรมีนิสัยใจคอเหมือนโจร ใค้รับการอบรมให้ลักขโมย ฆ่าคนปล้นสะดมชาวบ้าน อยู่เป็นนิจ ส่วนตนเองอยู่กับฤๅษีไค้ศึกษาธรรมของฤๅษี มีความสำรวม มีวาจาอ่อนโยน

ต่อจากนั้นนกแขกเต้าไค้แสดงโอวาทเรื่องการคบคน ถวายแก่พระเจ้าปัญจาละ เมื่อพระราชาก็ไค้สลับโอวาทของนกแขกเต้าแล้วก็ทรงมีความเลื่อมใสชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง

กถิตทุกซาก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐี มีทาสรับใช้คนหนึ่งชื่อกถิตทุกะ วันหนึ่งกถิตทุกะพาลูกสาวของเศรษฐีหนีไปอยู่ที่อื่น เศรษฐีให้นกแขกเต้าออกติดตามจนไปพบกถิตทุกะ อบรมสั่งสอนกถิตทุกะให้รู้จักประมาณคนไม่ให้

ลวงเกินลูกสาวของเกรซรัฐ^๑

นกเคาแมว แสดงกรรมถวายพระเจ้ากรุงพาราณสี เรื่องพระราชกรณียกิจที่พระราช
พิงกระทำ มีปรากฏอยู่ในเทศกฤษชาดก^๒

นกสาธิตา แสดงกรรมถวายพระเจ้ากรุงพาราณสี เรื่องพระราชกรณียกิจที่พระราช
พิงกระทำ มีปรากฏอยู่ในเทศกฤษชาดก^๒

ช่วยทำงานใหม่มนุษย์

สัตว์ในชาติกฤษฏกถาที่ช่วยทำงานใหม่มนุษย์ มีดังนี้

ช้าง ช่วยช่างไม้ขนไม้ ถากไม้ และช่วยเก็บเครื่องมือ ต่อมาได้เข้าไปอยู่ในเมือง
พาราณสี ช่วยพระเจ้ากรุงพาราณสีทำสงครามจับพระเจ้าโกศลได้ มีปรากฏอยู่ใน
อสังกัจจายชาดก^๓

นาค ช่วยขับเกวียนไปส่งพ่อค้าจนถึงบ้านเมือง มีปรากฏอยู่ในชรุทปานชาดก^๔ ดังนี้

ชรุทปานชาดก : ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าเกวียน
คราวหนึ่งพระโพธิสัตว์นำสินค้าบรรทุกเกวียนเดินทางไปค้าขายร่วมกับพ่อค้ากลุ่มหนึ่ง
ขณะเดินทางไปในถิ่นกันดาร ไปพบบ่อน้ำแห่งหนึ่ง พวกพ่อค้าช่วยกันชุกลงไปได้แก้ว

^๑อุทธานิพนธ์, หน้า ๑๐๕.

^๒อุทธานิพนธ์, หน้า ๑๘๑.

^๓อุทธานิพนธ์, หน้า ๓๔.

^๔มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, ชาดกกฤษฏกถา, ภาค ๔, หน้า ๒๕ - ๓๒.

ไพฑูรย์เป็นอันมาก แต่ก็ยังไม่พอจึงช่วยกันซุกสลักลงไปอีก พระโพธิสัตว์เห็นว่าทรัพย์ที่ได้
 มากแล้วจึงห้ามไม่ให้ซุกต่อไป คิดอยู่ว่าความโลภจะนำความพินาศมาให้ แต่พอค้าทั้งหลาย
 ไม่เชื่อฟัง พวกมันซุกสลักลงไปจนถึงดินชั้นล่าง ซึ่งเป็นที่อยู่ของพญานาคคนหนึ่ง เมื่อพญานาค
 เห็นดินพังลงมากก็พันพิษไปถูกพอค้าเหล่านั้นตายเสียสิ้น คงเหลืออยู่แต่พระโพธิสัตว์คนเดียว
 พญานาคได้แปลงตนเป็นมาณพขึ้นมาชนแก้วไพฑูรย์บรรทุกเกวียนของพอค้าทั้งหลายจนเต็ม
 แล้วช่วยขับเกวียนไปส่งพระโพธิสัตว์จนถึงเมืองพาราณสี พระโพธิสัตว์ให้ทรัพย์เป็นทาน
 แก่ผู้อื่นตามสมควร แล้วรักษาศีลอยู่จนตลอดชีวิต

ลิง ช่วยนายอุทยานรคน้ำต้นไม้ ลิงจำฝูงสิ่งบริวารให้ถอนต้นไม้ขึ้นมาดูรากก่อน ถ้ามีราก
 ยาวให้รคน้ำมากหน่อย ถ้ารากสั้นก็ให้รคน้ำแต่น้อย ทำให้ต้นไม้เสียหายเป็นอันมาก มี
 ปรากฏอยู่ในอารามทุสกะชาดก (๑) และอารามทุสกะชาดก (๒)^๑

แปลงกายเป็นมนุษย์

สัตว์ในชาติภพภูถาที่แปลงกายเป็นมนุษย์ได้ มีดังนี้

กฤต

แปลงกายเป็นมาณพไปเล่นสกาที่พระเจ้ากรุงพาราณสี แล้วลักพาพระมเหสี
 ของพระราชาก็ไป เมื่อคนบริวารตามไปพบ พญากฤตก็นำพระมเหสีมาถวายคืนแก่พระเจ้า
 กรุงพาราณสี มีปรากฏอยู่ในกาถาคีชาดก^๒

^๑อุทธานิพนธ์, หน้า ๑๖๕.

^๒อุทธานิพนธ์, หน้า ๑๗๖.

แปลงกายเป็นมนุษย์ไปยืนดูมทรสพในเมืองพาราณสี ครั้นเห็นนาคซึ่งแปลงกายเป็นมนุษย์ มาดูมทรสพเช่นกันก็ไล่ตามไปหวังจะกินเป็นอาหาร พระคายนแสดงเมตตาคารมให้สัตว์ทั้งสองสามัคคีปรองคองกัน มีปรากฏอยู่ในอุรคชาดก^๑

นาค

แปลงกายเป็นมาณพช่วยพ่อค้าเกวียนขับเกวียนไปส่งยังเมืองพาราณสี มีปรากฏอยู่ในชรุทปานชาดก^๒

นางนาคมาณวิกาแปลงกายเป็นมนุษย์ อยู่กินกับพระราชโอรสของพระเจ้ากรุงพาราณสี จนมีพระราชโอรสและพระราชธิดาด้วยกัน พระราชโอรสทรงพระนามว่า สากรพรหมทัต พระราชธิดา ทรงพระนามว่าสมุททชา ต่อมาพญานาคชื่ออตรฐ์ แปลงกายเป็นมนุษย์มาสู่ขอพระราชธิดาสมุททชา มีปรากฏอยู่ในอุริทัตตชาดก^๓

แปลงกายเป็นมนุษย์ไปยืนดูมทรสพในเมืองพาราณสี พญากรุทจำได้จึงไล่ตามไป หวังจะจับนาคกินเป็นอาหาร พระคายนแสดงเมตตาคารม ให้สัตว์ทั้งสองสามัคคีปรองคองกัน มีปรากฏอยู่ในอุรคชาดก^๔

ศูนย์วิทยพัทยากร

อุทธานิพนธ์, หน้า ๑๓๐.

^๒อุทธานิพนธ์, หน้า ๑๘๘.

^๓อุทธานิพนธ์, หน้า ๘๐.

^๔อุทธานิพนธ์, หน้า ๑๓๐.